

УДК 37.013.73

Д.М. СКИДАНЧУК

ОСВІТА І ГЛОБАЛІЗАЦІЯ

Скиданчук Дмитро Михайлович – аспірант Національного педагогічного університету ім.М.П.Драгоманова

Аналізується неоднозначність процесу глобалізації, основні тлумачення цього процесу й бачення його видатними постатями нашого часу, а також причетність і результати втручання глобалізації в світовий, вітчизняний освітній простір.

Ключові слова: глобальна глобалізація, соціальний прогрес, комп'ютерні технології, економічна залежність, трансформація цінностей, інтернаціоналізація.

Анализируется неоднозначность процесса глобализации, основные толкования этого процесса и видения его выдающимися фигурами нашего времени, а также причастность и результаты вмешательства глобализации в мировое, отечественное образовательное пространство.

Ключевые слова: глобальная глобализация, социальный прогресс, компьютерные технологии, экономическая зависимость, трансформация ценностей, интернационализация.

The ambiguousness of process of globalization, basic interpretations of this process and visions of him, is analysed by the prominent figures of our time, and also involvement and results of intervention from globalization in outer, domestic educational space.

Keywords: global globalization, social progress, computer technologies, economic dependence, transformation of values, internationalization.

© Д.М. Скиданчук, 2012

Постановка проблеми. Держава Україна не так давно відсвяткувала своє двадцятиліття. За плечима мільйонів українців багато років стрімких політичних, культурних, освітніх змін. Владна верхівка змушувала нас ходити до школи то в сім років, то в шість; то ходити в четвертий клас, то перестрибувати його; ми вчилися то десять років, то одинадцять, то дванадцять, то знову одинадцять. Замінили геніальну творчу задачу усних державних екзаменів на тупе натискання мишкою варіантів відповідей під час незалежного оцінювання, що веде до безповоротного повернення до кам'яного віку, адже ж і мавпу можна навчити тиснути на кнопки. Прагнули до Європи, іти в ногу з світовими освітніми процесами, керуватися освітніми принципами Болонської системи освіти та ще багато чого іншого, що тягнуло за собою безглузді мільйонні витрати.

Мета дослідження. Та чи збігається мета політиків, самої освіти, вчителя і учня? Чи змогли досягти вони порозуміння – спільно і плідно працювати на благо, процвітання і визнання нашої державності?!

У статті спробуємо проаналізувати, що собою являє епоха глобалізації, розвиток освіти на сучасному етапі, її доступність до різного роду аудиторій, методи та прийоми реалізації, комп'ютеризація освітньої системи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ось уже якихось пару тисяч років людство марить новими відкриттями. Щодня з'являються нові відкриття в різних галузях науки, техніки, культури, освіти тощо. Всеохоплюючий нагнітаючий пресинг соціуму – іти в ногу з часом, стимулює нас до постійного руху. Такий непомітний, здавалось би, стимул не є новим відкриттям. Його давно вже

прийнято називати «Духом часу». Як поняття складне і далеко неоднозначне, у різних філософських науках воно характеризується по-різному.

Разом з тим, від знаменитих «тіней печери» — великого Платона, через «абсолютну ідею» не менш великого Гегеля і «дух капіталізму» їм співмірного Вебера, «ноосферу» нашого знаменитого земляка Володимира Вернадського і «пункт Омега» не менш знаменитого Тейяр-де-Шардена проглядається дещо спільне, що й можна розглядати в якості конструктивного начала культуротворення особистості засобами освіти [5].

Поняттям «дух» активно користувалися античні мислителі. У перекладі з латинської і грецької поняття «дух» буквально звучить як «повітря, що рухається», «подих» (як носій життя). У Гете це поняття означає не що інше, як «саме життя». Християнство пов'язує з ним сутність Бога («Бог є дух»). У деяких культурах «дух» трактується як «сутність землі і світу», «ідейний зміст мистецького твору», «всезагальний характер будь-чого». За Гегелем, «дух епохи» («дух часу») (нім.) — є сукупністю ідей, характерних для певного періоду; за Гете - це сутність епохи, яка виявляється в конкретних речах, відносинах і особистостях. До речі, в розгорнутому вигляді поняття «дух епохи», «народний дух», «корпоративний дух» і т. ін. вперше функціонують саме у Гете [5, с.11]

«Духом епохи» ХХІ століття стала епоха глобалізації, процес якої торкнувся чи не всіх сфер економіки, політики, соціології, освіти та ін. Цей термін набув широкого змісту і по-різному трактується. Нині маємо досить різні, подекуди навіть протилежні точки зору на сутність, причини і наслідки цього процесу.

Вперше проблема глобалізації згадується у

1981 році американським соціологом Дж. Маклінсом. В середині 80-х концепція глобалізації отримала широке визнання. На думку британського вченого Р. Робертсона: «Концепція глобалізації відноситься як до компресії світу, так і до інтенсифікації усвідомлення світу як цілого... до конкретної глобальної залежності..., глобального цілого у ХХ ст.». Загалом глобалізацію визначають як соціальний прогрес, де слабшають, а іноді й повністю зникають географічні та культурні обмеження і, в першу чергу, на собі це відчувають люди.

Сьогодні глобалізація тлумачиться як «комплексне явище, яке включає низку процесів, що відбуваються водночас і має кілька «вимірів», найбільш помітними і важливими серед яких є глобалізація ринку, виробництва та інформації» [8, с.15].

Л. Клайн визначає глобалізацію як рух товарів, послуг, фінансового капіталу між країнами і секторами економіки, рух людей між країнами з метою виконання економічних функцій, валютних операцій, а також рух інтелектуальної продукції між дослідними і навчальними центрами [10].

Російський дослідник М. Делягін убачає в глобалізації «процес стрімкого формування єдиного загальносвітового фінансово-інформаційного простору на базі нових, переважно комп'ютерних технологій». У цьому, стверджує він, полягає відмінність глобалізації від інтеграції, «вищим рівнем якої вона є» [7].

Виклад основного матеріалу дослідження. Певна річ, досягнути глибини глобалізаційних процесів надзвичайно важко, але слід зробити спробу розглянути її з філософської точки зору.

Сам термін «глобалізація», його функціонування у масовій свідомості, у нашій свідомості, безумовно, є значним і з кожним днем все вирішальнішим у розвитку людських спільнот, особливо «західних». Оскільки всі явища у соціальній сфері сукупністю відносин пов'язані одне з одним, важко визначити, які процеси мають відношення до глобалізації як специфічного явища, а які – не мають.

Однією з важливих особливостей глобалізації є якісна зміна картини влади. Якщо демократичні держави на Заході й у США хоча б формально стверджують, що влада контролюється народом (виборність органів влади), то сучасні глобалізаційні фінансові інститути невідконтрольні й невідзвітні нікому, хоча впливають – часто вирішальним чином – на життя народів і країн. Наприклад: Європейський банк реконструкції і розвитку (ЄБРР) відчутно впливає на економіку і політику сучасних країн Центральної та Східної Європи, зокрема України. Представники кожної держави, що вклали туди кошти, мають можливість впливати на його політику прямо пропорційно вкладеному капіталові. Це означає, що кожна конкретна людина, співтовариства людей, цілі народи і країни все більше втрачають контроль над політичною ситуацією і над власним життям. Людина може тільки спостерігати за ситуацією, але впливати на неї не може [2].

Чим же ще здивує нас майбутнє? Кожного дня натрапляємо або на щось цілком природне, або

на речі геть не пов'язані із нашим повсякденним життям. Чи не принесе нам глобалізація епоху колективного життя? Будемо сидіти у своїх гротах-квартирах і тикати пальцями, навіть не по клавіатурі, а водити рукою по сенсорних екранах.

Ще один яскравий афоризм ХХІ століття – глобальна глобалізація, яка виявляється у пришвидшеному процесі об'єднання, інтеграції світу. Де глобалізація – це світ без економічних, інформаційних, екологічних меж; це пересилання десятків мільярдів доларів упродовж секунди з Токіо до Нью-Йорка чи Лондона, що призводить до дестабілізації країн і континентів, але створює величезні можливості для розвитку; інформаційна глобалізація дозволяє в режимі реального часу спостерігати за подіями, які відбуваються за тисячі кілометрів від нас, це можливість читати у будь-якій точці планети «Нью-Йорк Таймс» і «Газету Виборчу», «Ле Монд» і «Ді Цайт». Процес глобалізації поширився також на екологічні загрози, масову культуру, злочинність та інші явища, які не знають кордонів. Відбувається повне уодноманітнення світу. Чи не в кожному великому місті можна знайти ресторан «Мак Доналдз», увесь світ дивиться фільми Спілберга, носить «Адідас» і розмовляє (чи, принаймні, гадає, що розмовляє) *lingua franca* сучасного світу – англійською мовою.

Інформаційні технології призводять до того, що земля стає більш прозорою і легше контролюваною. Мережа супутників постачає гігантську кількість даних – не лише про топографічні нюанси кожного квадратного кілометра, але й про погоду, ґрунти, воду. Усі ці повідомлення потрапляють у комп'ютер та інтегруються з демографічними й економічними даними. Ми знаємо уже значно більше, ніж зможемо використати для впливу на дійсність. Але сфера контролю за явищами, що вважаються природними, стає дедалі більшою і виходить далеко поза національні кордони [4].

Глобалізація, через свій широкий спектр впливу, є на сьогодні найпопулярнішим явищем. Рідко який політик чи дослідник соціально-політичних процесів пройшов повз неї. Її порівнюють то з бурхливими явищами природи, що приходять, знищують все індивідуальне, перемішують його з брудом і зникають; то з політичними процесами, як-от колоніалізм, комунізм тощо. На думку інших – це лише якийсь сленг, що з часом зникне, коли інтернет-зв'язок стане таким же звичним, як проводовий телефон (хоча й останній вже майже історія).

Але щоб не говорили, а глобалізація – це той термін, яким цікавляться, про який пишуть і весь час вигадують ще новіші його інтерпретації.

Сама по собі глобалізація, як інтеграція або творення певного гомогенного простору, зазвичай, ідентифікується з Заходом, тобто країнами усталеної демократії. Проте найбільшого успіху вона досягла в Західній Європі, на теренах якої утворився Європейський Союз. Уперше правові акти про єдину Європу – Римські договори – було прийнято у 1957–1958 рр. Натомість, у 1986–1987 рр. їх переглянуто і оновлено після ухвалення Єдиного Європейського Акта. Ще через кілька років відбулось

підписання Маастрихтського договору (1992–1993 рр.), яким власне започатковано Європейський Союз. Нарешті Амстердамський договір (16-17 липня 1997 р.) заклав нові підвалини процесу інтеграції. Непоодинокі дослідники доходять висновку, що сьогодні ЄС – це фактично нова форма політичного устрою, складовими якого є націодержави. Так, оксфордський політолог Ларрі Зідентоп твердить, що сучасна Європа переживає вироблення нової політичної форми, яка буде чимось більше, ніж конфедерація, але менше, ніж федерація, а саме: об'єднанням незалежних держав, що поступаються своїм суверенітетом лише в обмежених сферах або в обмеженому ступені. Ця Європа, за думкою дослідника, становитиме асоціацію, яка не прагне до використання сили примусу при прямій дії на громадян, як це має місце у межах національних держав [6].

Таким чином, глобалізація поступово вносить зміни у відносини між державами і фактично формує вигляд нашого з вами майбутнього. Вона втручається в світобудову, визначає характер політичних, економічних, освітніх відносин між націями. Руйнує світоглядні вінця, менталітет людини ХХІ століття. Але, разом з тим, глобалізація має ряд протиріч.

На верхівці піраміди цих процесів знаходяться фінансові магнати, транснаціональні корпорації, висококваліфіковані спеціалісти. В той самий час некваліфікована робоча сила, бідні верстви населення зіштовхуються з новим комплексом перепон, які витісняють їх на узбіччя цивілізації. Розрив між бідністю й багатством поглиблюється. На ґрунті глобалізації відбувається загрозлива деформація фінансово-ринкових механізмів, ажіотажна експансія спекулятивного капіталу, девальвація ліберальних принципів тощо. Зрозуміло, що іншою має стати й підготовка особистості до життя. Мають змінитися роль освіти і виховання. Яким чином враховуються ці змінні величини на рівні державної освітньої політики? Незважаючи на певні позитивні зрушення останнього десятиріччя, ситуація у сфері освіти України залишається складною.

Наша держава загалом визначила своє майбутнє ще у середині 90-х, коли обраний уперше Президент Л.Д. Кучма в документі «Шляхом радикальних реформ» (1994 р.) визначив власну загальну стратегію та бачення моделі майбутньої України: відмовлення від формаційного й класового підходу, визнання пріоритетності загальнолюдських, демократичних цінностей, творення солідарного суспільства, забезпечення союзу праці, інтелекту і капіталу. Натомість цю стратегію було певною мірою здійснено реформуванням суспільства і держави та доповнено висновком європейського вибору України. «Конче важливо, – заявив Л.Д. Кучма у Посланні до Верховної Ради – 2002, – забезпечити наступність нової стратегії, її органічний зв'язок з позитивними надбаннями попереднього періоду, з урахуванням того, що курс на європейську інтеграцію є природним наслідком здобуття Україною державної незалежності. Він викристалізовується з історії нашого народу, його ментальності та демократичних традицій, з прагнення нинішнього по-

коління бачити свою державу невід'ємною складовою єдиної Європи» [3, с.5]. Остеронь глобалізації не залишилася й освіта. Нові темпи розвитку економіки, політики вимагають прискорення реструктуризації та якості освіти, глобалізаційні процеси якої в освіті як на регіональному рівні, так і в світі, регулює ЮНЕСКО. Дана організація здійснює регулювання процесу розвитку світового освітнього простору, розробляє для всіх країн міжнародно-правові акти глобального і регіонального характеру.

Активно сприяючи розвитку інтеграційних процесів у сфері освіти, нормотворчій діяльності ЮНЕСКО орієнтована на:

- створення умов для розширення співробітництва народів у галузі освіти, науки й культури;
- забезпечення загальної поваги законності і прав людини;
- залучення більшого числа країн у процес підготовки правових основ для міжнародної інтеграції у сфері освіти;
- дослідження стану освіти у світі, включаючи окремі регіони й країни;
- прогнозування найефективніших шляхів розвитку та інтеграції;
- пропаганду прийнятих конвенцій і рекомендацій;
- збір і систематизацію звітів держав про стан освіти на кожний рік.

ЮНЕСКО нині залишається головною установою, яка найбільшою мірою впливає на освіту.

Крім того, погодимось із думкою М. Канаєва, необхідно проводити чітке розмежування між інтернаціоналізацією навчальних закладів і глобалізацією освіти, які взаємопов'язані, але принципово різняться між собою [9].

Інтернаціоналізація (англ. internationalization) — процес адаптації продукту і його використання в будь-якому місці, пристосування до мовних і культурних особливостей регіону (регіонів). Якщо брати інтернаціоналізацію освіти, то вона виявляється в розширеній співпраці, багатосторонніх зв'язках між навчальними закладами різних країн, заснованих на рівноправній і взаємовигідній співпраці, підвищенні ефективності освітньої і науково-дослідної роботи, розширенні мобільності викладацького й учнівського (студентського) персоналу.

Процеси ж глобалізації є діаметрально полярними інтернаціоналізації. Маємо підпорядкування освіти «інтересам могутніх іноземних транснаціональних корпорацій, які нав'язують свої стандарти навчання, свою мову спілкування, не рахуючись з національними особливостями, витісняють національні мови - носіїв самобутніх культур» [9, с.26]. Звичайно, масивні капітали дозволяють вдало маніпулювати економічними, політичними, культурними, освітніми рівнями будь-якої країни, роблячи їх пригожими, іноді навіть слухняними. Наслідки такої співпраці є невтішні і викликають співчуття. Адже говорити тоді про якусь національну ідентичність, винятковість буде неможливо.

Прикладом змісту обговорення негативних аспектів глобалізації може бути виступ колишнього президента Франції Жака Ширака, який зазна-

чив, що «сьогодні глобалізація простежується як нова форма колонізації, яка намагається повсюдно нав'язати єдине ставлення, або навіть відсутність будь-якого ставлення до історії, до людини, до Бога. В ній є деякі позитивні моменти, однак буде погано, якщо вона стане синонімом стандартизації, одноманітності, зведення всього до єдиного та найменшого знаменника або до панування лише законів ринку, чужих гуманістичній культурі. Відповідь на глобалізацію - гнобительку культур - може бути лише одна - культурна багатоманітність... Обов'язок політиків і всіх відповідальних осіб - цивілізувати глобалізацію, поставити на перше місце інтереси людини, всіх людей» [9, с.28].

Враховуючи серйозність ситуації і намагаючись попередити подальший її розвиток у негативному плані, держави світу, які входять до складу ЮНЕСКО, прийняли рішення, згідно з яким проблеми глобалізації мають включатися до всіх міжнародних програм з освіти і виховання.

Ще один важливий етап глобалізації – стрімка комп'ютеризація. Певна річ, адже сучасна випереджальна освіта неможлива без широкомасштабного вивчення й глобального використання в навчанні комп'ютерної техніки та комп'ютерних інформаційних мереж. Інформаційна насиченість сучасного суспільства, його функціональність на високому рівні сьогодні допускають такі швидкості руху інформації, які можуть забезпечити тільки комп'ютерні мережі, інтегровані в глобальний інформаційний простір.

Прискорений розвиток телекомунікаційних технологій, зокрема мережі інтернет і мультимедіа, в останні роки не тільки сприяло виникненню підвищеного інтересу до використання комп'ютерів у навчальному процесі, але й зумовило появу системи освіти нового покоління – комп'ютерної дистанційної. Яскравим прикладом цього є застосування інформаційних і комунікаційних технологій в освіті: електронний підручник; система мультимедіа; бази даних; електронна

пошта; система автоматизованого проектування; локальні та розподілені (глобальні) обчислювальні системи; система телеконференцій; електронний бібліотечний каталог; електронна дошка оголошень тощо.

Все це приводить до скорочення життєвого циклу знань і навичок, перетворює освітню функцію з разової (як на початку століття) і повторюваної (у середині століття) у регулярну. Найяскравіший приклад – інформаційні технології, що змінюють програмно-технічні платформи через півтора-два роки. У цих умовах класична форма очного навчання стає лише частиною загального освітнього інструментарію, причому дедалі меншою. Зовні непомітно, але безупинно зростає непряма участь в освітньому процесі електронних засобів масової інформації – в першу чергу, телебачення, а в останні роки і загальнодоступних комп'ютерних мереж [1].

Висновки. У ХХІ століття Україна входить із тими самими проблемами, які стоять на порозі всього людства, які заважали нам досягнути до рівня розвинутих країн у минулому і які нині, у зв'язку з постійним дефіцитом часу, стрімкою і нестабільною зміною владної верхівки, не мають можливості реалізуватися. Крім того, глобалізація, як новий і незвичний ворог, технологічної епохи, ставить Україну у геть незручну позу, що катастрофічно відіб'ється на всьому національному.

Пишаючись героїчним минулим, боротьбою за національні інтереси із загарбниками, ми не помічаємо нового ворога, що вже сидить у нас на порозі і міняє дерев'яні сходинки на автоматичні металеві. І хоч вони не є погані, а навіть кращі, але нерідні, не витесані з любов'ю, власними силами.

Людство ХХІ століття, навчене автоматикою ледарювати, буде тяжко розплачуватись втратою головних атрибутів нації – національною свідомістю, національною державою, освітою, політикою, економікою тощо. А як відомо, держава без національних інтересів – є слабка і легкодоступна.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бган Т.С. Глобалізація освіти як наукова проблема. Національна бібліотека України. Електронний каталог. <http://www.nbuv.gov.ua>
2. Зінчук В. Погляд на глобалізацію: соціально-філософський аспект. Незалежний культурологічний часопис «І». – число 19/2000 <http://www.ji.lviv.ua>
3. Кучма Л.Д. Європейський вибір. Концептуальні заходи стратегії економічного та соціального розвитку України на 2002-2011 роки // Урядовий кур'єр. – 2002. – 4 червня. – № 100. – С. 5.
4. Смоляр А. Вони не проминають і не вмирають. Незалежний культурологічний часопис «І». – число 19/2000 <http://www.ji.lviv.ua>
5. Філософія освіти: Навчальний посібник / За аг. ред. В. Андрущенка, І. Передборської. – К.: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. – 329с.
6. Зидентоп Л. Демократія в Європі. – М.: Логос, 2001. – 312с.
7. Делягин М. Мы можем не только выжить, но и извлечь из процесса стратегическую выгоду. HYPERLINK «<http://2002.novaya-gazeta.ru/>» <http://2002.novayagazeta.ru/>.
8. Диев В.С. Многомерный вектор глобализации: начало и основные компоненты // Философия образования. - 2005. - № 1 (12). - С.15-21.
9. Канаев Н.М. Глобализация и высшее образование. Взгляд из ЮНЕСКО // Философия образования. - 2005. - № 1 (12). - С.26-31.
10. Клайн Л. Глобализация: вызов национальным экономикам // Проблемы теории и практики управления. - 1998. - № 6. - С.44-49.